

IZMEĐU PRAVNIH NORMI I POLITIČKIH INTERESA

Biljana KOVAČEVIĆ-VUČO

Na formalno-pravnom nivou Srbija je uglavnom odgovorila zahtevima EU za prevenciju i suzbijanje organizovanog kriminala ali su organi nadležni za tu borbu, posebno specijalni sud i tužilac, u praksi izloženi takvom političkom pritisku da povremeno izgledaju kao izolovana ostrva van sistema

U

PRKOS OPŠTEPRIHVACENOM LAIČKOM MIŠLJENJU

glavna karakteristika organizovanog kriminala nije njegova povezanost sa državom, mada *Zakonik o krivičnom postupku*¹ predviđa i to kao jedan od tri moguća elementa da bi se neko krivično delo okarakterisalo kao delo organizovanog kriminala. Ipak, najznačajniji međunarodni dokument, *Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala* (i dopunski protokol), koju je Savezna Republika Jugoslavija ratifikovala 22. 06. 2001², "grupu za organizovani kriminal" označava kao organizovanu grupu od tri ili više lica, koja postoji u izvesnom vremenskom periodu i koja deluje sporazumno u cilju činjenja jednog ili više teških zločina (krivično delo kažnjivo zatvorom u trajanju od najmanje četiri godine), dok kao "organizovanu grupu" označava grupu koja nije slučajno formirana radi neposrednog izvršenja krivičnog dela, ali koja ne mora da ima formalno definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu.

Skoro identično navedenoj *Konvenciji*, domaći *Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala*, od 19. 07. 2002.³ definiše organizovani kriminal kao vršenje, od strane organizovane kriminalne grupe, odnosno druge organizovane grupe ili njenih pripadnika, krivičnih dela za koja je predviđena kazna zatvora od četiri godine ili teža ka-

¹ „Službeni list SRJ“, br. 70/01, 68/02 i „Službeni glasnik RS“, br. 58/04

² „Službeni list SRJ“ - Međunarodni ugovori, br. 6/2001

³ *Službeni glasnik RS*“, br. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004

zna. Pod organizovanom kriminalnom grupom podrazumeva se grupa od tri i više lica, koja postoji određeno vreme i deluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela za koja je predviđena kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, radi sticanja, posredno ili neposredno, finansijske ili druge materijalne koristi, a pod drugom organizovanom grupom podrazumeva se grupa koja nije obrazovana u cilju neposrednog vršenja krivičnih dela, niti ima tako razvijenu organizacionu strukturu, definisane uloge i kontinuitet članstva svojih pripadnika, ali je u funkciji organizovanog kriminala.

Deklarativni uspesi

I pored toga što povezanost sa državom ne čini zakonski bitan element organizovanog kriminala, svakodnevno smo svedoci, kako nemoći države da se energično bori protiv njega, tako i sumnjivih i direktnih veza pojedinih pripadnika najviših državnih organa sa optuženim pripadnicima organizovanog kriminala za ubistvo premijera Zorana Đinđića. Tako su direktor BIA⁴ i ministar unutrašnjih poslova protivzakonito imali zatvoren sastanak sa prvooptuženim za ubistvo premijera. Šef Resora javne bezbednosti MUP, osim što je direktno opstruirao to suđenje neovlašćenim izjavama da je "optužnica na staklenim nogama", javno izjavljuje da je prvooptuženi u brojnim procesima za zločine koji su izvršeni od strane organizovanog kriminala i službi bezbednosti, njegov dobar prijatelj. Tu su, naravno, i brojne afere i nagađanja oko nuđenja statusa svedoka-saradnika pripadnicima organizovanih grupa shodno političkim afinitetima, kao i činjenica da o ovim pitanjima izostaje odgovor i objašnjenje države⁵. Primera je bezbroj, a ono što najviše zabrinjava je činjenica da protivzakoniti kontakti najviših predstavnika vlasti ne samo da nisu predmet krivično-pravnog interesovanja, nego ne predstavljaju ni povod za političku i javnu odgovornost. U tom smislu nemoguće je govoriti o institucionalnoj osposobljenosti za borbu protiv organizovanog kriminala, a da se institucionalni i pravni okvir ne stavi u politički kontekst. S druge strane, neophodan uslov za ocenu osposobljenosti institucija Srbije za borbu protiv organizovanog kriminala su svakako pravni okvir i mehanizmi, koji bi uz političku volju za njihovu implementaciju, predstavljali ono što je nužno za suštinsko vrednovanje stanja institucija u Srbiji.

Najznačajniji dokument koji na međunarodnom planu reguliše oblast organizovanog kriminala je *Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog*

⁴ BIA (Bezbednosno-informativna Agencija) – naslednica nekadašnje Službe državne bezbednosti

⁵ Slučaj novinara nedeljnika Vreme protiv koga se vodi krivični postupak jer je objavio transkript razgovora koji je sa optuženim članom zemunskog klana vodila njegov advokat i u kojem se Ministar unutrašnjih poslova i direktor BIA pominju u kontekstu lažnog svedočenja.

organizovanog kriminala, a od domaćih propisa su to *Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala* i *Zakonik o krivičnom postupku*, kao i neke uredbe i odluke Vlade.

Da je država na deklarativnom nivou shvatila svu težinu i opasnost organizovanog kriminala svedoči i činjenica da je Skupština Srbije i Crne Gore 18. 11. 2004. usvojila *Strategiju odbrane državne zajednice Srbije i Crne Gore*⁶, koja kao rizik i pretnju ne samo nacionalnoj, nego i regionalnoj bezbednosti identifikuje i organizovani kriminal: "Terorizam, etnička i verska netolerancija i organizovani i transnacionalni kriminal posebno otežavaju nalaženje najpovoljnijih rešenja. Zbog toga, uprkos naporima međunarodne zajednice i država regiona, još nije u potpunosti stabilizovana bezbednost Jugoistočne Evrope".

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom i *Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom*, koji dopunjuju ovu konvenciju, usvojeni su u Palermu od 12. do 15. 12. 2000. godine.

Deklarisani cilj *Konvencije* je efikasnija saradnja u sprečavanju i borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, pa se od država-potpisnica traži da usvoje zakonodavne i druge mere koje bi organizovani kriminal definisale kao krivična dela, kao i da predvide krivičnu odgovornost, kako za lica koja se dogovaraju sa jednim ili više lica radi izvršenja teškog zločina, tako i za lica koja znaju o kriminalnoj aktivnosti grupe ili o njenim namerama da počinjavaju krivična dela, a ipak uzimaju aktivno učešće u kriminalnim i ostalim aktivnostima grupe sa znanjem da će njihovo učešće doprineti ostvarenju navedenog kriminalnog cilja. *Konvencija* zahteva zakonsko predviđanje krivične odgovornosti i za one koji organizuju, daju naloge, pomažu, podstiču, ali i daju savete u vezi sa činjenjem teških zločina u kojima učestvuje grupa za organizovani kriminal, kao i utvrđivanje da su ometanje pravde⁷ i korupcija⁸ teška krivična dela.

⁶"Službeni list SCG", br. 55/2004

⁷ Svaka država-potpisnica će usvojiti takve zakonske i druge mere koje mogu biti potrebne da se kao krivična dela, kada su izvršena namerno, utvrde:

(a) korišćenje fizičke sile, pretnje i zastrašivanja ili obećavanje, nuđenje ili davanje nepripadajuće koristi da bi se nagovorilo na lažno svedočenje ili da bi se uticalo na davanje iskaza svedoka ili na izvođenje dokaza u postupku koji se odnosi na izvršenje krivičnih dela obuhvaćenih ovom Konvencijom;

(b) korišćenje fizičke sile, pretnje i zastrašivanja radi uticaja na vršenje službene dužnosti od strane službenika pravosudnih organa ili organa unutrašnjih poslova u vezi sa izvršenjem krivičnih dela obuhvaćenih ovom Konvencijom. Ništa u ovom podstavu ne utiče na pravo država-potpisnica da zakonima štite i druge kategorije državnih službenika.

⁸ 1. Svaka država-potpisnica će usvojiti neophodne zakonodavne i druge mere da bi se ustanovilo kao krivično delo, kada je učinjeno sa namerom:

Deficiti krivičnog zakona

I pored jasno definisanih krivičnih dela i načina izvršenja u *Konvenciji*, uključujući čak i odgovornost za davanje savetodavnih usluga, *Krivični zakon Srbije* ne prati ovu krivično-pravnu dinamiku, pa je i najdeficitarniji upravo u krivično-pravnoj regulaciji krivičnih dela kao što su korupcija i ometanje pravde, što predstavlja veoma veliku prepreku za efikasnu borbu protiv organizovanog kriminala. Ukratko, korupcija se svodi na mito, a ometanje pravde ne samo da se ne smatra društveno opasnim i krivičnim delom, nego ponekad izgleda kao uobičajeni oblik ponašanja.

Država treba da obezbedi i viši stepen efikasnosti primene zakonskih mera u odnosu na krivična dela organizovanog kriminala, da predvidi mere da se osigura prisustvo okrivljenog na suđenju ukoliko je pušten iz pritvora, da obezbedi da sudovi i drugi nadležni organi imaju na umu ozbiljnost krivičnih dela organizovanog kriminala prilikom razmatranja eventualnog puštanja osuđenih lica na slobodu pre isteka roka, kao i da predvidi duže rokove zastarelosti kad su u pitanju gonjenja za krivična dela organizovanog kriminala.

Na "specijalne istražne tehnike"⁹ odnosi se odredba *Konvencije* koja ima za cilj da obaveže države na efikasniju borbu protiv organizovanog kriminala. Ona, pored ostalog, predviđa i kontrolisanu isporuku, korišćenje specijalnih istražnih tehnika, kao što je elektronsko praćenje, ali i oblike tajnog nadzora i tajnih operacija.

(a) obećanje, ponuda ili davanje državnom službeniku, posredno ili neposredno, neprimerene koristi, namenjene njemu lično ili nekom drugom licu ili entitetu, kako bi taj službenik delovao, ili se uzdržao od delovanja u obavljanju svojih službenih dužnosti;

(b) traženje ili prihvatanje od strane državnog službenika posredno ili neposredno, neprimerene koristi namenjene njemu lično ili drugom licu ili entitetu, kako bi taj službenik delovao ili se uzdržao od delovanja u obavljanju svojih službenih dužnosti.

2. Svaka država-potpisnica će razmotriti usvajanje neophodnih zakonodavnih i drugih mera da bi se ustanovilo kao krivično delo ponašanje opisano u stavu 1 ovog člana u čije izvršenje je umešan strani državni službenik ili međunarodni državni službenik. Na sličan način, svaka država-potpisnica će razmotriti kvalifikovanje drugih oblika korupcije kao krivičnih dela.

3. Svaka država-potpisnica će, takođe, usvojiti neophodne mere da bi se ustanovilo kao krivično delo saučesništvo u krivičnom delu utvrđenom u skladu sa ovim članom.

4. Za potrebe stava 1 ovog člana i člana 9 ove konvencije "državni službenik" označava državnog službenika ili lice koje radi u javnim službama onako kako je definisano u domaćim zakonima i kako se primenjuje u krivičnom zakonu države potpisnice u kojoj dotično lice obavlja tu funkciju.

⁹ Specijalne istražne tehnike

1. Ako to dozvoljavaju osnovni principi njenog domaćeg pravnog sistema, svaka država-potpisnica, u okviru svojih mogućnosti i pod uslovima propisanim njenim domaćim zakonodavstvom, preduzima neophodne mere da omogući odgovarajuće korišćenje kontrolisane isporuke i, tamo gde proceni da je to celishodno, korišćenje drugih specijalnih istražnih tehnika, kao što je elektronsko praćenje ili drugi oblici nadzora i tajne operacije, od strane nadležnih organa na njenoj teritoriji za potrebe efikasne borbe protiv organizovanog kriminala.

U cilju efikasnije borbe protiv organizovanog kriminala, kod najopasnijih krivičnih dela *Konvencija* predviđa i mere zaštite svedoka i žrtava (po potrebi i njihovih porodica i bliskih lica), omogućavanje svedočenja preko video-linkova i slično.

Država se obavezuje i da "preduzme odgovarajuće mere da bi podstakla lica koja učestvuju ili su učestvovala u grupama za organizovani kriminal" da daju korisne informacije i pruže pomoć radi otkrivanja grupa za organizovani kriminal, pa tako u okviru mogućnosti i odgovarajuće mere za blaže kažnjavanje lica koja značajno saraduju u istrazi ili krivičnom gonjenju krivičnih dela organizovanog kriminala (svedoci-saradnici)¹⁰.

Primena *Konvencije* podrazumeva da će svaka država preduzeti neophodne zakonske i administrativne mere da bi osigurala sprovođenje obaveza shodno

2. Za svrhe istrage u krivičnim delima koja su obuhvaćena ovom Konvencijom, države-potpisnice se podstiču da zaključe, kad je potrebno, odgovarajuće bilateralne ili multilateralne sporazume ili aranžmane za korišćenje takvih specijalnih istražnih aktivnosti u kontekstu saradnje na međunarodnom nivou. Takvi sporazumi ili aranžmani se zaključuju i primenjuju uz puno poštovanje principa suverene jednakosti država i sprovode se strogo u skladu sa odredbama tih sporazuma ili aranžmana.

3. U odsustvu sporazuma ili aranžmana onako kako je izneto u stavu 2 ovog člana, odluke o korišćenju tih specijalnih istražnih tehnika na međunarodnom nivou donose se od slučaja do slučaja i mogu, kad je to potrebno, da uzmu u obzir finansijske aranžmane i dogovore u odnosu na vršenje jurisdikcije od strane dotičnih država-potpisnica.

4. Odluke o korišćenju kontrolisane isporuke na međunarodnom nivou mogu, uz pristanak država-potpisnica koje su u pitanju, da obuhvate i metode kao što je presretanje robe i dozvoljavanje da roba produži netaknuta ili da bude uklonjena ili zamenjena u celini ili delimično.

¹⁰ 1. Svaka država-potpisnica će preduzeti odgovarajuće mere da bi podstakla lica koja učestvuju ili su učestvovala u grupama za organizovani kriminal:

(a) da pruže informacije koje su korisne za nadležne organe za potrebe istrage i dokaznog postupka u stvarima kao što su:

- (i) identitet, priroda, sastav, struktura, lokacija ili aktivnosti grupa za organizovani kriminal;
- (ii) veze, uključujući međunarodne veze, sa drugim grupama za organizovani kriminal;
- (iii) krivična dela koja su grupe za organizovani kriminal izvršile ili mogu da izvrše;

(b) da pruže faktičku, konkretnu pomoć nadležnim organima koja može da doprinese da grupe za organizovani kriminal budu lišene njihovih resursa ili dobiti od kriminala.

2. Svaka država-potpisnica će razmotriti mogućnost da u odgovarajućim slučajevima predvidi blaže kazne za okrivljeno lice koje značajno saraduje u istrazi ili krivičnom gonjenju u vezi sa krivičnim delom obuhvaćenim ovom *Konvencijom*.

3. Svaka država-potpisnica će razmotriti mogućnost da predvidi, u skladu sa osnovnim principima svog domaćeg zakonodavstva, davanje imuniteta od krivičnog gonjenja licu koje je značajno saradivalo u istrazi ili krivičnom gonjenju u vezi sa krivičnim delom obuhvaćenim ovom *Konvencijom*.

4. Zaštita tih lica će biti onakva kakva je predviđena članom 24 ove *Konvencije*.

3. Države-potpisnice će nastojati da saraduju u okviru svojih mogućnosti da bi odgovorile na transnacionalni organizovani kriminal počinjen korišćenjem moderne tehnologije.

5. Države-potpisnice će nastojati da podignu nivo svesti u javnosti o postojanju, uzrocima i težini transnacionalnog organizovanog kriminala i o tome kakvu pretnju on predstavlja. Informacije mogu da se šire putem masovnih sredstava javnog informisanja, tamo gde je potrebno i obuhvataju mere za unapređivanje učešća javnosti u sprečavanju tog kriminala i borbi protiv njega.

Konvenciji, a da će u njoj predviđena krivična dela biti predviđena i u nacionalnom zakonodavstvu bez obzira da li su transnacionalnog karaktera, s tim da je država ovlašćena da usvoji i strože ili oštrije mere od onih koje su predviđene ovom *Konvencijom*.

Različita čitanja “rukopisa” domaćeg kriminala

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, koji je Narodna skupština Republike Srbije usvojila na petom vanrednom zasedanju 18. 07. 2002. godine¹¹ u velikoj meri korespondira sa *Konvencijom* u pogledu definicije predmetnih krivičnih dela i drugih odredbi koje imaju za cilj efikasniju borbu protiv organizovanog kriminala: “Organizovani kriminal u smislu ovog *Zakona* predstavlja vršenje krivičnih dela od strane organizovane kriminalne grupe, odnosno druge organizovane grupe ili njenih pripadnika za koja je predviđena kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna”.¹²

Usvajanje tog *Zakona* predstavljalo je važnu etapu u planiranom obračunu post-miloševićevske Srbije sa organizovanim kriminalom. Za razliku od drugih zemalja u tranziciji, u Srbiji je organizovani kriminal delovao u sprezi sa delovima državnog mehanizma – pre svega tajnih službi i organa bezbednosti – i novoformirane privredno-finansijske elite. U saradnji sa tim strukturama i za njihov račun u Srbiji i na prostoru bivše SFRJ počinjeni su u devedesetim godinama i mnogi ratni zločini i politička ubistva, u kojima se jasno prepoznaje “rukopis” organizovanog kriminala.

Međutim, odmah po dolasku manjinske koalicije na vlast, marta 2004. godine, počela je kampanja omalovažavanja uloge Posebnog odeljenja Okružnog suda i Specijalnog tužioca, pri čemu se atmosfera u kojoj se odvijalo suđenje za ubistvo premijera Đinđića u sve većoj meri politizovala: tokom suđenja, u senzacionalističkim medijima i, čak, izjavama odgovornih funkcionera vladajuće koalicije, sugerisano je da je ubistvo premijera ishod obračuna unutar mafijaške “porodice”, dok je svaki vid povezanosti organizovanog kriminala sa državnim organima otvoreno ili implicitno relativizovan.

¹¹ “Službeni glasnik RS”, br. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004

¹² Član 3: Pod organizovanom kriminalnom grupom iz člana 2 ovog *Zakona* podrazumeva se grupa od tri i više lica, koja postoji određeno vreme i deluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela za koja je predviđena kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, radi sticanja, posredno ili neposredno, finansijske ili druge materijalne koristi.

Pod drugom organizovanom grupom iz člana 2 ovog *Zakona* podrazumeva se grupa koja nije obrazovana u cilju neposrednog vršenja krivičnih dela, niti ima tako razvijenu organizacionu strukturu, definisane uloge i kontinuitet članstva svojih pripadnika, ali je u funkciji organizovanog kriminala.”

Uvođenje vanrednog stanja odmah nakon ubistva premijera Đinđića – a radi se o meri usmerenoj ne samo ka hapšenju i osudi odgovornih za taj atentat, nego i ka iskorenjivanju organizovanog kriminala u Srbiji – nova vlast je osudila kao arbitraran čin obračuna sa političkim protivnicima, a Ustavni sud Srbije proglasio protivustavnim. Na taj način je manjinska vlada Miloševićevoj *Socijalističkoj partiji Srbije* – koja joj je glasovima svojih poslanika u Parlamentu pružila podršku i faktičku većinu – flagrantnom zamenom teza vratila “politički dug”, a borbu protiv organizovanog kriminala podredila dnevno-političkim interesima.

Ovi događaji koincidiraju sa postupcima ministra pravde koji – u jeku suđenja za ubistvo premijera i niz drugih zločina za koje su optuženi kriminalni klanovi – pokreće kampanju usmerenu na smenu Specijalnog tužioca, dovođenje u pitanje optužnice kroz dogovoreno lažno svedočenje u zamenu za status svedoka-saradnika i, konačno, ukidanje specijalnih sudova.

Namernim prećutkivanjem činjenica koje se odnose na sasvim specifične i komplikovane slučajeve organizovanog kriminala, ministar je očigledno sproveo političku kampanju indukujući tako građanima i laicima da su “specijalni” sudovi nasleđe koalicije koja je oborila Miloševića. Uz logističku podršku nezadovoljnih sudija i advokata, ministar se tako, već u prvih sto dana Vlade, jasno i nedvosmisleno opredelio za poništavanje teško postignutih promena u pravosuđu i za vraćanje pravosuđa u vreme S. Miloševića, a borbu protiv organizovanog kriminala i ratnih zločina sveo na dnevno-političko pitanje. Sve bi to bilo u okviru njegove lične političke odgovornosti kad posledice ukidanja posebnih odeljenja redovnih sudova ne bi bile katastrofalne po državu i bezbednost, a veliki broj aktera ovih postupaka koji su se, računajući na određenu pravnu sigurnost i zaštitu države, upustili u veoma opasnu borbu sa organizovanim kriminalom, ostavile bez ikakve zaštite.

Ukratko, *Zakon* predviđa da se u Okružnom javnom tužilaštvu u Beogradu obrazuje posebno odeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala ili Specijalno tužilaštvo, kojim rukovodi Specijalni tužilac, koga postavlja republički javni tužilac na dve godine.

Kada dođe do saznanja da se u jednom krivičnom predmetu radi o slučajevima organizovanog kriminala, Specijalni tužilac se pismeno obraća republičkom javnom tužiocu zahtevajući od njega da mu poveri ili prenese nadležnost, o čemu je ovaj dužan da odluči u roku od osam dana.

U okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, takođe se formira *Služba za suzbijanje organizovanog kriminala* koja postupa po zahtevima Specijalnog tužioca.

¹³ Nije stoga slučajno što je ministar unutrašnjih poslova, neposredno nakon smene Vlade početkom 2004. godine, smenio starešinu *Službe*.

Ministar unutrašnjih poslova postavlja i razrešava starešinu *Službe*¹³, po prijavljenom mišljenju Specijalnog tužioca, a može odrediti da u sprečavanju i otkrivanju krivičnog dela terorizma učestvuje organizaciona jedinica ministarstva – Žandarmerija. *Zakon* propisuje da su svi državni organi i organizacije dužni da na zahtev Službe ili Specijalnog tužioca pomognu u rasvetljavanju krivičnih dela organizovanog kriminala.

Suđenje pojmu

Za suđenje za dela organizovanog kriminala *Zakon* određuje Okružni sud u Beogradu, kao prvostepeni, a u žalbenim predmetima Apelacioni sud u Beogradu koji do današnjeg dana nije ustanovljen, tako da je u praksi u drugostepenom postupku nadležan Vrhovni sud Srbije koji takođe rešava i sukob nadležnosti. U Okružnom sudu u Beogradu obrazuje se Posebno odeljenje za postupanje u predmetima krivičnih dela organizovanog kriminala kojim rukovodi predsednik Posebnog odeljenja, a postavlja ga predsednik Okružnog suda u Beogradu, koji raspoređuje i sudije na period od dve godine. Predsednik Okružnog suda u Beogradu bliže uređuje i rad Posebnog odeljenja Okružnog suda. *Zakon* predviđa i da se u Apelacionom sudu¹⁴ u Beogradu obrazuje Posebno odeljenje za postupanje u predmetima krivičnih dela organizovanog kriminala.¹⁵

Neodgovornost državnih organa u borbi protiv organizovanog kriminala sigurno se u velikoj meri ogleda u činjenici da je formiranje apelacionih sudova odloženo, a da oni ipak formalno pravno figuriraju u ovom *Zakonu*. Ova pravna i zakonska nedovršenost ostavlja veliku mogućnost za političku samovolju, arbitrarnost i pravnu nesigurnost.

Zakon predviđa i da će se u Okružnom zatvoru u Beogradu obrazovati posebna pritvorska jedinica za izdržavanje pritvora određenog u krivičnom postupku za krivična dela organizovanog kriminala, a bliža pravila o posebnoj pritvorskoj jedinici određuje ministar pravde.

Indikativno je da je posle kampanje ministra pravde Zorana Stojkovića za ukidanje posebnih odeljenja za suđenje optuženima za dela organizovanog kri-

¹⁴ S obzirom da Apelacioni sud nije počeo da funkcioniše, ove odredbe se ne primenjuju u praksi.

¹⁵ Inače *Zakon* predviđa da radom Posebnog odeljenja Apelacionog suda rukovodi predsednik Posebnog odeljenja Apelacionog suda kojeg postavlja predsednik Apelacionog suda iz reda sudija raspoređenih na rad u to odeljenje. Sudije u Posebno odeljenje Apelacionog suda raspoređuje predsednik Apelacionog suda na vreme od dve godine, iz reda sudija tog suda ili sudija drugih sudova upućenih na rad u taj sud, uz njihovu saglasnost. Predsednik Apelacionog suda u Beogradu bliže uređuje rad Posebnog odeljenja Apelacionog suda.

minala, novoizabrana predsednica Vrhovnog suda Srbije, Vida Petrović-Škero, izjavila: “Što se tiče organizovanog kriminala, to je klasičan kriminal, koji se jedino u pogledu suđenja, zato što se radi o organizovanom kriminalu, razlikuje u tome što postoji veći rizik prilikom suđenja”¹⁶.

Predsednica Vrhovnog suda Srbije je tako izrazila stav koji je ne samo u suprotnosti sa Zakonom, nego je osporila i brojne međunarodne dokumente i ugovore koji definišu organizovani kriminal kao jedan od najvećih rizika ne samo u regionu, nego i u celom svetu. Ona ne samo da je olako svela organizovani kriminal na uobičajenu društvenu devijaciju, nego je u svojstvu predsednice najviše sudske instance osporila i institucionalni okvir za borbu protiv organizovanog kriminala: “Ja uopšte ne priznajem specijalizaciju za organizovani kriminal. Tu nema specijalizacije. To je ubistvo i ovde i tamo. Ono što je osnovna delatnost organizovanog kriminala suđeno je u redovnom sudu (otmica, ubistvo, silovanje...), a za ubistvo premijera istim ljudima se sudi u zgradi Specijalnog suda.”¹⁷

Relativizujući ozbiljnost kompleksa borbe protiv organizovanog kriminala – a Srbiji kao zemlji traumatizovanoj ratnim razaranja i političkim razračunavanjima u kojima su strukture organizovanog kriminala igrale prominentnu ulogu ona ima posebnu specifičnu težinu i nalaže posebnu ozbiljnost, odgovornost i doslednost – predsednica Vrhovnog suda se svrstala uz političke stranke i interesne grupe koji dnevnu političku kombinatoriku pretpostavljaju ozbiljnim koracima ka odgovornom rešavanju pitanja koja zemlju usporavaju na putu ka izgradnji sistema efikasnih demokratskih institucija zasnovanih na vladavini prava i punom poštovanju i zaštiti ljudskih prava i sloboda.

Svedok saradnik, ubačeni islednik i dugi instituti

Za krivična dela organizovanog kriminala primenjuju se odredbe *Zakonika o krivičnom postupku*, s tim što neke odredbe ovog Zakona predstavljaju *lex specialis* u odnosu na njega samog. Prvobitno usvojene odredbe člana 15 b¹⁸, prestale su da važe 2004. godine, a 15v, 15g i 15d su brisane 2003.¹⁹ Prvo je, naime, po oceni Ustavnog suda, izrečenoj neposredno nakon ukidanja vanrednog stanja²⁰, učinjeno verovatnim da bi primena osporenih odredaba čl.

¹⁶ Nedeljnik NIN br.2839 od 26.05.2005. godine

¹⁷ Isto

¹⁸ “Službeni glasnik RS“, br. 58/2004

¹⁹ “Službeni glasnik RS“, br. 67/2003

²⁰ “Službeni glasnik RS“, br. 60/2003

15v²¹, 15g²² i 15d²³ *Zakona* mogla izazvati neotklonjive štetne posledice – uz obrazloženje da se “primenom ovih zakonskih odredaba ozbiljno dovode u pitanje Ustavom garantovane slobode i prava građana, dostignuti nivo ljudskih prava i građanskih sloboda, kao i ustavne odredbe i opšteprihvaćeni standardi međunarodnog prava koji govore o prigovoru, organima koji ga određuju, dužini trajanja pritvora i pravu na odbranu, te Ustavom utvrđen položaj sudova i drugih organa u zaštiti sloboda i prava građana” – da bi kasnije Narodna skupština definitivno izbrisala odredbe koje su se odnosile na široka ovlašćenja u pogledu pritvora.

O toku glavnog pretresa vodi se audio zapis koji sadrži celokupan tok pretresa, kao i zapisnik u pisanoj formi, a u slučajevima kad nije moguće obezbediti prisustvo svedoka ili oštećenog na glavnom pretresu, njihovo saslušanje može se vršiti putem video konferencijske veze.

Na obrazloženi predlog zainteresovanog lica, sud može odlučiti o zaštiti ličnih podataka svedoka ili oštećenog.

Sva lica koja izvršavaju poslove i zadatke u okviru nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala dužna su da podatke i saznanja do kojih dođu prilikom obavljanja tih poslova i zadataka čuvaju kao službenu tajnu.

Zakonik o krivičnom postupku sadrži i posebne odredbe koje se odnose na postupak za krivična dela protiv organizovanog kriminala s tim što se definicija krivičnog dela organizovanog kriminala donekle razlikuje od *Konvencije* i *Zakona* i predviđa ispunjenje još najmanje tri uslova: da je svaki član kriminalne organizacije imao unapred određen zadatak ili ulogu; da je delatnost kriminalne organizacije planirana na duže vreme ili neograničeno; da se delatnost organizacije zasniva na primeni određenih pravila interne kontrole i discipline članova; da se delatnost organizacije planira i vrši u međunarodnim razmerama; da se u vršenju delatnosti primenjuje nasilje ili zastrašivanje ili da

²¹ Odredbe člana 15v *Zakona* propisivale su da se preventivno zadržano lice izuzetno, zadrži još 30 dana u prostorijama Posebne pritvorske jedinice, ukoliko prikupljena obaveštenja i dokazi opravdavaju pretpostavku da će lice da ometa ili spreči mere ili radnje od interesa za krivični postupak za krivična dela organizovanog kriminala koje sprovode ovlašćena službena lica Službe.

²² Odredbama osporenog člana 15g *Zakona* propisana je mogućnost zadržavanja u prostorijama Posebne pritvorske jedinice, u trajanju od 30 dana, lica za koje postoje osnovi sumnje da je izvršilo krivično delo sa elementima organizovanog kriminala. Rešenje u ovom slučaju donosi ovlašćeno službeno lice Službe, a ministar nadležan za unutrašnje poslove može, iz naročito opravdanih razloga, produžiti zadržavanje osumnjičenog lica za još najviše 30 dana.

²³ Osporene odredbe člana 15d *Zakona* propisuju da, ako je to neophodno za utvrđivanje kriminalne grupe, protiv lica za koje je utvrđeno da pripada takvoj grupi ili drugoj organizovanoj grupi istražni, sudija Posebnog odeljenja Okružnog suda, na predlog Specijalnog tužioca, može rešenjem odrediti pritvor u Posebnoj pritvorskoj jedinici u trajanju od tri meseca.

postoji spremnost za njihovu primenu; da se u vršenju delatnosti koriste privredne ili poslovne strukture; da se koristi pranje novca ili nezakonito stečene dobiti; da postoji uticaj organizacije ili njenog dela na političku vlast, medije, izvršnu ili sudsku vlast ili na druge društvene ili ekonomske činioce.

Zakonik o krivičnom postupku predviđa svedoka-saradnika koji je pripadnik kriminalne organizacije, protiv koga se vodi krivični postupak za delo organizovanog kriminala, pod uslovom da postoje olakšavajuće okolnosti na osnovu kojih se on/ona prema krivičnom zakonu može osloboditi od kazne ili se kazna može ublažiti i ako je značaj njegovog/njenog iskaza za otkrivanje, dokazivanje ili sprečavanje drugih krivičnih dela kriminalne organizacije pretežniji od štetnih posledica učinjenog krivičnog dela, s tim da svedok-saradnik ne može biti lice za koje postoji osnovana sumnja da je organizator kriminalne grupe.

Prilikom saslušanja svedoka-saradnika javnost je isključena, osim ako veće na predlog javnog tužioca i uz saglasnost svedoka ne odluči drugačije. *Zakon* predviđa i da istražni sudija, na zahtev javnog tužioca, može prema licu za koje postoje osnovi sumnje da samo ili zajedno sa drugim licima priprema krivično delo organizovanog kriminala, da odobri i primenu mera: pružanje simuliranih poslovnih usluga, sklapanje simuliranih pravnih poslova i angažovanje prikrivenih islednika, ako se krivično delo organizovanog kriminala na drugi način ne bi moglo otkriti, dokazati ili sprečiti, ili bi to bilo povezano sa znatnim teškoćama. Ove mere izvršavaju organi unutrašnjih poslova i ograničenog su trajanja, a prikriveni islednik ne može podsticati na izvršenje krivičnog dela. *Zakonik* predviđa i meru kontrolisane isporuke, kojom se dozvoljava da nelegalne ili sumnjive pošiljke izađu, pređu ili uđu na teritoriju jedne ili više država, uz znanje i pod nadzorom njihovih nadležnih organa u cilju sprovođenja istrage i identifikovanja lica umešanih u izvršenje krivičnog dela, a odobrava ih javni tužilac i sprovode organi unutrašnjih poslova. Pismeno odobrenje javni tužilac izdaje za svaku isporuku posebno²⁴.

Javni tužilac može odrediti da se određenom svedoku, svedoku-saradniku i članovima njihovih užih porodica obezbedi posebna zaštita.

Specijalni sud kao nevladina organizacija

Vlada Republike Srbije donela je 2004. godine *Odluku o obrazovanju Komisije za sprovođenje Akcionog plana borbe protiv organizovanog krimi -*

²⁴ Kontrolisana isporuka se sprovodi po pravilima iz člana 11 Konvencije Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci, uz saglasnost zainteresovanih država i na osnovu principa reciprociteta.

*nala*²⁵ koja, između ostalog, ima zadatak da koordinira aktivnosti koje su utvrđene *Akcionim planom za borbu protiv organizovanog kriminala zapadnog Balkana*²⁶ i predlaže saradnju sa predstavnicima međunarodnih organizacija, predlaže strateške mere i mere za usaglašavanje zakonodavstva koje su potrebne za borbu protiv organizovanog kriminala²⁷, prati realizaciju predloženih mera i uspostavlja saradnju sa međunarodnim stranim i domaćim organizacijama i organima.

Iako je, po *Odluci*, Vlada ta koja imenuje predsednika i članove *Komisije*, javnost ne samo da nije upoznata sa tim da li je *Komisija* formirana u smislu navedene *Odluke*, nego, što je mnogo bitnije, nije upoznata ni sa delovanjem *Komisije*, kao što je malom broju ljudi poznato da ovakva *Odluka* Vlade Republike Srbije uopšte postoji. Stiče se utisak da je ovo jedna od iznuđenih mera koje je Vlada morala da usvoji u cilju približavanja Evropskoj Uniji i formalnog zadovoljavanja uslova, a da ona zapravo nema suštinski značaj za borbu protiv organizovanog kriminala.

Navedeni zakoni pokazuju da se na formalno-pravnom nivou država institucionalno uključila u efikasniju borbu protiv organizovanog kriminala. Ukoliko se izuzmu određene nedovršenosti u krivičnim zakonima u pogledu definicija dela organizovanog kriminala, može se reći da su državni organi u formalno-proceduralnom smislu uglavnom odgovorili zahtevima za prevenciju i suzbijanje organizovanog kriminala. Međutim, društvena realnost pokazuje da su organi koji su ustanovljeni za borbu protiv organizovanog kriminala, posebno specijalni sud i tužilac, izloženi svakodnevnom političkom pritisku i da, povremeno, izgledaju kao izolovana ostrva van sistema, koja po izloženosti napadi - ma više podsećaju na nevladine organizacije nego na sud koji je na sebe preuzeo najriskantniju ulogu. Izjava predsednice Vrhovnog suda Srbije, kao i napadi ministra pravde na specijalni sud samo svedoče o tome da taj sud i tužilac ne spadaju u red organa dobro vrednovanih od strane političke elite, što opet govori u prilog tome da nije stvorena politička volja za borbu protiv organizovanog kriminala.

²⁵ Odluka doneta na sednici Vlade 9. decembra 2004. godine, koju je potpisao potpredsednik Vlade Miroljub Labus, u prvoj polovini 2005. godine, i sam optužen u javnosti za korupcionarsku aferu Erikson.

²⁶ Usvojen na Ministarskoj konferenciji zemalja zapadnog Balkana u Briselu 23. novembra 2003. godine.